

Javas Ängel – Ester Petterson

Sammanställt och skrivet av Nils Duveborn
för en serie i Radio Nybro, hösten 2012

INLEDNING

VÄLKOMMEN och Hej alla Radio Nybro-lyssnare!

Jag heter Nisse Duveborn och ska berätta om en Nybrokvinna som hette Ester Petterson. Hennes levnadsgärning blev någonting alldeles extra. Hon var frälsningssoldat, missionär och sjuksköterska och verkade i Indonesien - eller Indiska Ostindien som det kallades för på den tiden när hon gav sig ut i världen. Hon var därute i 37 år och uträttade storverk i spetälskekolonier och i japanska fångläger under andra världskriget. Hon blev känd och uppmärksammad för sina gärningar och blev kallad för JAVAS ÄNGEL. Hon hedrades också med en riddarorden som hon fick av Drottning Juliana av Nederländerna, efter 2:a världskrigets slut.

I år är det 100 år sedan hennes otroliga upplevelser startade och hon lämnade hemmet i Nybro. Hon var då alldeles nyutexaminerad löjtnant i Frälsningsarmén och skulle arbeta som missionär på andra sidan jordklotet.

Det är med glädje och stolthet jag berättar om henne, inte minst med tanke på att det var min fars faster och det talades ofta om henne i mitt föräldrahem. I många år trodde jag nog att det mesta man hörde var skrönor, men när jag tillsammans med en släkting och en av mina döttrar började forska i hennes levnadshistoria i gamla fotoalbum, tidningar och böcker och med hjälp från Frälsningsarméns Arkiv i Stockholm, så insåg vi att det är som man många gånger säger: **Verkligheten överträffar dikten.**

AVSNITT 1

Ester föddes 16 mars 1888.

Ute i världen avskaffades slaveriet i Brasilien detta år och var därmed det sista landet i västvärlden som avskaffade detta.

I Sverige var Oscar II kung och statsminister var GILLIS BILDT som var Carl Bildts farfars farfar. Gillis Bildt blev inte långvarig som statsminister utan avgick redan året efter.

Andra händelser var att:

Sverige får sin första kvinnliga läkare (d v s en legitimerad sådan) detta år.

En telefonlinje byggs mellan Stockholm och Göteborg. Det var en stor händelse vid denna tid.

Några kända personer som föddes detta år var:

- 1) En annan kvinna som kallades ängel nämligen **Elsa Brändström** som blev känd som SIBIRIENS ÄNGEL. Hon var också krigssjuksköterska utbildad i St. Petersburg och hade hand om utväxling av invalider.
Hon arbetade också för Röda Korset och reste med tåg som transporterade tyska krigsfångar från Sibirien till Tyskland för utväxling med svårt skadade ryska soldater
- 2) Skådespelaren **Edvard Persson** föddes också 1888 ("gåsapaug från Skaune")
- 3) Diktaren **Dan Anderson**, som räknas som en av våra proletärförfattare, kända dikter: "En helgdagskväll i timmerkojan", "Jag väntar vid min mila", "Jungman Jansson" m.fl. Dan dog ju olyckligt redan vid 32 års ålder på ett hotell i Klarakvarteren i Sthlm. Man hade sprutat cyanväte mot vägglöss men glömt att vädra så han hittades död i sin säng. Han dog av ett misstag alltså.

När det gäller Ester så var hon en av döttrarna till JOHAN AUGUST PETTERSSON, som var mjölnare i Maltebo och Kvarnaslätt och JOHANNA MATILDA PERSSON. Ester hade sex syskon.

AVSNITT 2

När Ester föddes i Maltebo, Kristvalla socken, år 1888, var Esters far Johan August mjölnare i Maltebo kvarn.

När hon var tre år flyttade familjen till Qvarnaslät där de arrenderade kvarnen av Nybro köping. Den är riven sen länge, men det finns idag två kvarnstenar kvar vid ingången till hembygdsgården. De är minnen från kvarnen där Johan August var en av de sista mjölnarna.

Ester var nummer fyra i en barnaskara bestående av fyra pojkar och tre flickor. De två äldsta barnen, som båda var pojkar hade en annan mamma som hette Klara Håkansson. Klara avled i TBC redan vid 30 års ålder, fem år innan Ester kom till världen. TBC eller lungsot, som det kallades, var tyvärr en vanlig dödsorsak vid denna tid. Efter Klaras död hade Johan August gift om sig med Johanna Matilda Persson med vilken han fick ytterligare fem barn innan han själv avled i tuberkulos endast 38 år gammal. Efter hans död blev Direktör Sture Ljungdahl förmyndare för de sju barnen. Han var sedan tidigare vän med Johan August - de hade träffats i Nybro Missionskyrka samma år som Ester föddes - och Johan hade bett honom om detta strax före sin bortgång.

Det finns en handskrift bevarad i Johans familjebibeln och där kan man läsa följande:

"Den 7 april på aftonen började jag hosta blod men arbetade fortfarande 8,9,10 och 11 april, men på kvällen den 11:e fick jag återigen blodhosta. Jag rådfrågade Dr Broström, därefter åtnjöt jag sjukhjälp i 7 dagar som jag vilade, men den 20 april började jag arbeta med påföljd att på eftermiddagen fick jag återigen hosta blod, men det avstannade så småningom.

Anmärkas bör att jag hela tiden varit hes.

Onsdagen den 6 maj bröt ånyo blod fram och fortsatte, dock ringare, 7,8,9 och 10:e.

Den 19 oktober på morgonen började jag hosta blod som varade i 6 dagar oaktat att jag låg stilla i min säng. Jag låg ytterligare 8 dagar enligt läkarråd."

Detta är det sista som Johan August skrev i familjebibeln. Han efterlämnade hustru och barn. Den yngsta pojken var då bara tre år gammal.

Sture Ljungdahl skriver i sin bok "Mina minnen" från 1952 att *"Tack vare änkan, Mor Johannas ovanligt stora duglighet och energi blev förmyndarskapet aldrig betungande eller svårt"*.

Lite kort om Esters syskon: I Johans första äktenskap föddes 2 pojkar. John och Sture. John var min farfar och var på sin tid en ganska välkänd kommunalman och politiker. (Fotot till höger: Nils Duveborn)

Han var också nykterhetsivrare och socialist, var med och bildade logen VÅGBRYTAREN 1904, som var den första arbetareorganisationen i Nybro och som sedan blev Nybro socialdemokratiska arbetarkommun år 1906. Han arbetade på Janne Elgqvists bleckvarufabrik. John satt i kommunfullmäktige som vice ordförande med sin egen förmyndare Sture Ljungdahl som ordinarie. Det måste ha känts lite märkligt för båda två.

I Johan Augusts andra äktenskap föddes ytterligare fem barn, 3 flickor och 2 pojkar. Ester hade alltså fyra bröder, utöver John och Sture även Karl och Gustav och två systrar, Anna och Signe. Ingen av hennes syskon mer än John stannade kvar i Nybro. Systrarna och Karl flyttade till Stockholm, den äldre brodern Sture till Dalarna och den yngste – Gustav – blev handlande på Öland.

AVSNITT 3

Ester växte som sagt upp i Qvarnaslät.

Redan när hon gick i skolan arbetade Ester med att hjälpa till i andra familjer. Hon berättade själv att hon var ett mycket egensinnigt och själviskt barn fram tills den dagen hon blev frälst i Missionshuset i Nybro. Det blev en stor och omvälvande upplevelse för henne. När hon fyllde 18 år flyttade hon till Kalmar där hon arbetade som barnflicka. Nu blev hon också rekryt och soldat vid Frälsningsarmen.

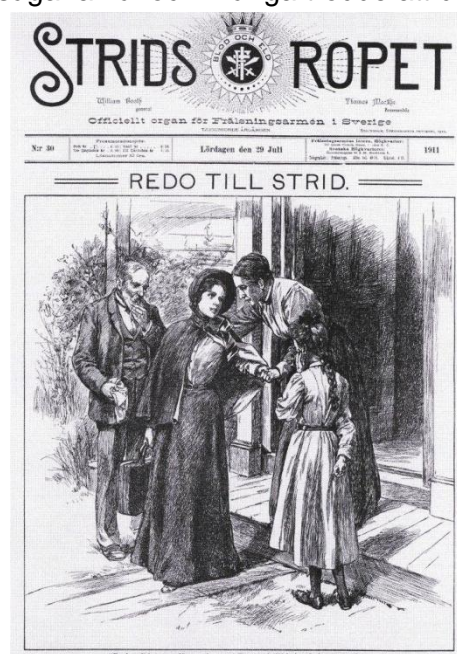
Ester kände sig tidigt kallad att bli missionär. Hon hade läst tidskriften "Från alla land" där det ingående berättades om spetälskearbete på de ostindiska öarna och där man vädjade till unga frälsningssoldater att komma till deras hjälp. Det var därför med stor beslutsamhet som hon bestämde sig för att försöka genomföra sin föresats och 1911 - när hon var 23 år gammal - blev hon antagen som kadett vid Frälsningsarméns Krigsskola i Stockholm. Omedelbart efter sin examen, var hon sedan beredd att ge sig ut i världen.

Avskedet från familjen blev svårt. Många avrådde henne från att resa. En av hennes bröder sa till henne: *"om du reser bort till andra sidan jorden så lägger du Mor i en för tidig grav"*, men Mor Johanna som sedan flera år tillbaka var änka, gav ändå Ester sin välsignelse och under julhelgen 1911 samlades familj och vänner för att säga farväl och många trodde att de aldrig skulle få återse Ester.

Dessbättre blev det inte så. De skulle åter ses flera gånger längre fram i livet. Johanna blev 67 år gammal, vilket var en aktningsvärd ålder vid denna tid. Hon dog i mars månad 1931.

SÅ i januari 1912, då Sverige som bäst förberedde sig för sommarolympiaden i Stockholm, gick Esters färd från ett snöigt och kallt landskap med båt från Trelleborg, tåg till Holland och sedan med en lastbåt genom Röda Havet och Suezkanalen. Destinationen var Indonesiens huvudstad Jakarta, som då hette Batavia. Hon ingick i en missionsgrupp om tre svenskar.

Resan tog fem veckor i anspråk och det är lätt att inse vilka upplevelser det måste ha varit för henne. Först den 10 mars 1912 var de tre svenskarna tillsammans med en holländsk missionär framme vid målet.

AVSNITT 4

Vid denna tid benämndes Indonesien med sina över 17000 öar för Nederländska Ostindien.

Frälsningsarmén hade varit etablerad på Java och Sumatra sedan 1894 och den lilla missionsgruppen möttes i hamnen av en välkomstkommitté och till och med av en liten musikkår.

Den allra första tiden ägnade Ester åt att försöka lära sig språket samtidigt som hon hjälpte till i barnhem och med allmän sjukvård. Det som är lite roligt är att hon berättade att hon hade hjälp av en dansk man som skulle tolka åt henne, men hon sa att hon förstod mera av holländskan än den danske mannens språk. Mannen ifråga var ögonläkare och hon skulle så småningom bli hans assistent

Först efter att hon hade acklimatiserat sig en tid så sändes hon ut till en liten missionsstation långt ute på den javanesiska landsbygden. De första två åren var så krävande att det var nära att hennes liv skulle ändas redan då. Hon arbetade i ett 40-tal byar som sinsemellan inte var förbundna med några vägar. Hon fick därför vada mellan risfälten för att nå de infödda och hon hade ingen som helst kontakt med några andra européer. Klimatet var

tropiskt med påfrestande värme och efter två år med ett fysiskt mycket krävande arbete blev hon allvarligt sjuk. De som vårdade henne då trodde inte att hon skulle överleva.

Man kan läsa i boken "Frälsningsarmén i världsmissionen" i kapitlet om den svenska insatsen i Indonesien: *"Ingen kan sätta sig in i vad det vill säga för en ung, nyutkommen missionär att bli beordrad ut till de javanesiska byarna utan möjlighet att se eller träffa en enda europé att tala med."*

Hon återfick i alla fall hälsan och fick därefter möjlighet att utöva den gärning som hon hade rest hit för. Att vårda spetälska.

De följande tre åren arbetade hon i en koloni på Sumatra med över 500 leprasjuka patienter och efter ett kort återbesök i Sverige följde sju år på en annan spetälskekoloni, också den på samma ö. Arbetsperioderna för missionärer var fastställda. Efter sju års tjänstgöring var man berättigad till sex månaders ledighet i hemlandet.

På den senare spetälskekolonin var hon ensam sköterska och patienterna ökade i antal från ett 40-tal till över 200 under hennes tid. Hon var mycket omtyckt. När hon lämnade den spetälskekolonin - så trots att hon hade sagt adjö till var och en av patienterna innan hon lämnade kolonin - kom de haltande, krypande, hasande ner till båten för att vinka farväl.

Ester skrev själv ner följande:

Jag blev gripen till tårar. Jag hade lovat Gud att så långt det var möjligt skulle jag aldrig visa rädsla eller avsky. Detta var det största erkännandet jag någonsin fått. Det var svårt ibland. Lukten var fasansfull. Patienterna ruttnade bort. Det fanns ingen verksam lepramedicin på den tiden.

Nu hade hon tio års erfarenhet av spetälskearbete, som innefattade tiden för hela Första världskriget 1914 till 1918.

Det är kanske på sin plats att berätta lite om vad spetälska egentligen är för en slags sjukdom: Den har flera namn. **Spetälska, Lepra** eller **Hansens sjukdom** är en infektionssjukdom. Det lär fortfarande finnas flera miljoner leprasjuka i världen, främst i tropiska länder med låg utvecklingsnivå. Förr trodde man att lepra var otroligt smittsam, att den var obotlig (men sanningen är att 95 % av oss alla faktiskt är immuna). De drabbade isolerades därför i spetälskekolonier. Sådana kolonier existerar fortfarande, bland annat på Filippinerna. Det har senare visat sig att sjukdomen relativt enkelt kan botas genom en långvarig antibiotikakur. Bibeln omnämner spetälska flera gånger, men det är tveksamt om det är samma sjukdom som avses.

Fortfarande finns det några få fall av leprasjuka i Sverige, men de drabbade har i så fall fått sjukdomen i tropikerna. Ända in på 1930-talet insjuknade människor i vårt land. Sveriges enda sjukhus för spetälska fanns i Järvsö.

AVSNITT 5

Efter att Ester hade varit hemma i Sverige en kort tid för att vila upp sig återvände hon till sitt arbetsfält 1922 och blev denna gång medhjälpare till en känd dansk ögonläkare, Dr Wilhelm A Wille. Hans gärning finns beskriven i boken "Han gav hundraden deras syn" utgiven 1949. Doktor Wille och Ester arbetade tillsammans på ett sjukhus i Semarang, en kuststad på centrala Java.

Under den perioden - som också varade i sju år - fick hon sjuksköterskeutbildning.

Hon bestämde sig för att komplettera denna och 1930 påbörjade hon fortbildning på Wilhelmina Gasthuis, ett undervisningssjukhus i Amsterdam. Hon var nu 42 år gammal.

Det var under denna utbildning som hon blev påkörd av en spårvagn när hon skulle rädda undan en cykel som fallit över spåret. Hon skadades så svårt att hennes högra arm måste amputeras. Då trodde många att hon skulle bli tvungen att avbryta sin utbildning och fortsatta tjänstgöring. Ester förlorade dock varken viljan eller modet utan började istället omedelbart att träna upp sin vänstra arm och hand.

När det var dags för slutproven så undrade examinatorn om den enarmade eleven verkligen skulle få tillstånd att gå upp i tentamen. Den ansvarige läkaren svarade då *"om inte fröken Pettersson redan varit bunden vid sin tjänst, så skulle jag omedelbart anställa henne som min sköterska"*. Så duktig och lämplig ansåg han att hon var trots avsaknaden av en arm. Ester tog sin examen med utomordentligt goda betyg och återvände för tredje gången till Java.

Nu blev hon chef för ett sjukhus som låg mitt på ön. Där blev hon trots sin invaliditet känd för att vara ovanligt flink och häändig i sin omvårdnad. Hennes oräddhet, energi och optimism verkade ingenting kunna slå ned. Just dessa egenskaper kom att bli av största betydelse under de sista kapitlen i hennes långa missionsgärning.

När hon var på väg hem för Sverigessemester 1939 bröt andra världskriget ut. Sveriges båttrafik på de stora haven upphörde varför Ester fick avbryta hemresan. Hon återvände istället till sitt arbetsfält och fick nu ta hand om ledningen för Beatrix-kliniken i dåvarande Batavia.

AVSNITT 6

1941 spred sig kriget även till Indonesien. Java ockuperades i december av Japan och erövrarna löpte amok i en orgie av våld och förtryck av civilbefolkning, krigsfångar och västerlänningar.

Java blev en av andra världskrigets brännpunkter och japanernas terror lär i många stycken ha överträffat nazisternas i Europa. Nästan hela denna folkrika ö blev ett stort slavlager. Mellan 5 och 10 miljoner javaneser skrevs ut till tvångsarbete åt japanerna. Enligt bekräftade uppgifter fördes 270 000 personer till slavarbete på andra platser men bara 52 000 kom levande hem igen.

Soldaterna hade beordrats från högsta ort att glömma allt vad medmännisklighet heter. Terrormetoderna skulle skrämja alla från att göra motstånd.

Ester berättade om fasansfulla avrättningar som ofta skedde genom halshuggning där det sedan hände att man sparkade boll med offrens huvuden. Andra bestraffningsmetoder var att hugga av händer och fötter eller att surra fast de tillfångatagna vid några träd och sedan lämna offren utan vatten och mat. Man kunde också stoppa ned den som ansågs som missdådare i en säck som man sedan slog och bankade på med käppar tills säcken var ett blodigt bylte.

Ester hamnar nu i japanskt interneringsläger. Hennes nummer som fånge blev 16429. *Sexton tusen fyra hundra tjugonio*. Efter att ha frågat lägerchefen om hon med hänsyn till sitt yrke kunde få verka som sjuksköterska bland de internerade så fick hon tillstånd till det. Dock med ett klart tydliggörande att hon inte skulle få några som helst privilegier i övrigt, utan behandlas som alla andra fångar. Hon började sitt arbete och utövade sedan i tre år sin verksamhet helt utan någon kontakt med yttervärlden.

Ester berättade att hon aldrig någonsin hade arbetat så hårt som under denna tid. Hennes patienter var utmärklade människor, trasiga, smutsiga, döende. Varje eftermiddag

kom en lastbil och hämtade avlidna fångar. Hon berättade också om hur ohyra formligen rasade ner över internerna från de otäta taken. Om råttorna i lägret skrev hon: *"De var som halvstora katter och när lamporna släcktes på kvällen kom de i lämmeltåg uppför bambustängerna upp i britsarna och det hände att de gick till anfall. Vi var cirka 400 fångar i det läger jag var internerad, men råttorna var nog dubbelt så många". Totalt fanns det 8000 medfångar."*

Mitt i denna ohyggliga tillvaro fanns trots allt en och annan ljusglimt. Om julen 1942 berättar Ester att under julnatten stämde de kvinnliga internerna upp sången "Stilla natt, heliga natt" och bakom den tunna brädväggen som skilde kvinnornas avdelning från männens väcktes dessa och blandade sina basstämmor med de ljusa kvinnorösterna. Vakterna ingrep inte utan den trosvisse sången fick tona in i lugn och förtröstan i fångarnas gemensamma öde.

Japanerna la dock märke till den tappra svenska kvinnan och hennes uppoffrande arbete och vid ett tillfälle så erbjöds hon att bli frigiven, ett erbjudande som hon dock inte antog. Hon ville fortsätta som hon börjat. Att vårda sjuka och lidande människor.

Då lägren slutligen öppnades efter krigets slut fick Stockholms-Tidningen vetskap om henne genom den publicerade listan över frigivna fångar och hederstiteln "Javas Ängel" gick därefter genom svenska tidningsspalter vidare ut i Europa. Som genom ett under hade Ester Pettersson räddats undan döden bakom taggtrådarna. *"Den enarmade svenska kvinnan uträttade mer än 10 fullt friska män"* berättade en av de frisläppta fångarna i en intervju till media.

Det var inte lätt att leva och verka på Java efter krigsslutet heller. Efter den japanska kapitulationen tog den indonesiska nationaliströrelsen över makten, men angreps både av de allierade och av holländarna. De senare ville naturligtvis vrida klockan tillbaka, men den koloniala eran var för alltid förbi. Det blev ytterligare fyra år av hårda och blodiga strider med många liv som gick till spillo innan Indonesien erkändes som en suverän stat. Den 27 december 1949 hissades den indonesiska flaggan på Isdana Merdeka, Frihetens Palats, vilket markerade en ny epok i landets historia. Det självständiga Indonesiens förste president blev den omtvistade Sukarno som sedan hade makten fram till 1967.

AVSNITT 7

Ester bar tydliga spår av allt det fasansfulla som hon hade upplevt när hon efter kriget återvände till Sverige vid jultid 1945. Jag kommer ihåg henne mycket väl trots att jag bara var 11 år när hon besökte oss i mitt föräldrahem, kanske mycket beroende på att jag aldrig tidigare hade sett en kvinna med en konstgjord arm.

Nu var nog alla övertygade om att hon hade återvänt hem för att stanna, men så blev inte fallet denna gång heller. Glöden var fortfarande vid liv och hennes empatiska förmåga obruten. Som den ende skandinav som varit med om kriget på Java återvände Ester dit ännu en gång.

Brigadör Esther Pettersson

Nu blev hon placerad på ett sjukhus på ön Sulawesi för att ersätta en holländsk föreståndare där som skulle återvända till sitt hemland. Hon fick sin trotjänare och förtrogne vän, syster Martha, en barnmorska av tysk-kinesiskt ursprung som hon arbetat med i interneringslägret på Java - som sin assistent. De blev återigen ett oskiljaktigt team och Marthas tillgivenhet för sin chef sades vara helt utan gränser.

Klimatet och den tre år långa interneringen hade dock gjort Ester väldigt försvagad och efter fyra år tog hennes krafter nästan helt slut och hon var tvungen att återvända hem. Denna gång för att stanna kvar i Sverige. Hon var då 62 år gammal.

Rykten om hennes enastående prestationer - inte minst under krigsåren – spreds både inom och utanför Sveriges gränser och det var naturligtvis en väldigt stor ära för henne att få det nederländska kungahusets utmärkelse "Riddare av Oranje-Nassau" som hon fick av

dåvarande drottning Juliana. Utmärkelsen kunde enligt reglementet tilldelas personer som gjort exceptionellt förtjänstfulla insatser för imperiet.

Varken detta eller epitetet "Javas Ängel" var dock någonting som hon gärna talade om senare. Anspråkslöshet var ytterligare en av alla hennes beundransvärda egenskaper.

Hon blev också befordrad till Brigadör som var en hög officerstitel inom Frälsningsarmén. Titeln var en försvenskning av engelskans "Brigadier" och skulle också kunna översättas med Brigadgeneral. Titeln avskaffades på 1970-talet men de som hade erhållit den graden, fick behålla den.

Ester väckte naturligtvis stor uppmärksamhet när hon kom hem och hon blev intervjuad av journalister från både svenska och utländska tidningar och av Sveriges Radio. En tidning skrev: *"Hon har sällsynt uttrycksfulla ögon. Hennes språk har självfallet förlorat den nybroitiska accenten. I dess ställe har kommit den mjuka, långsamma rytmen som kännetecknar holländskan och det hon säger understryker hon ofta med gester. Glädjen över att vara hemma är stor även om den inte tar sig stormande uttryck".*

Många har också skrivit om henne i andra sammanhang, bl.a. den svenske upptäcktsresanden Rolf Blomberg. Ära och berömmelse var dock ingenting som Ester åstundade. Hon föredrog att verka utanför rampljusen och ville absolut inte verka "märkvärdig".

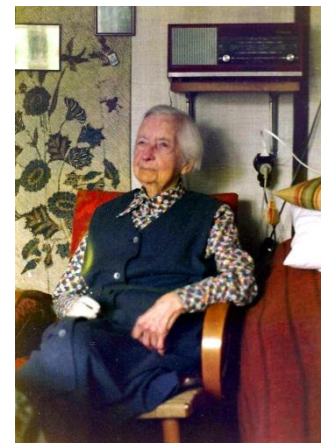
Lika intensivt och dramatiskt liv som Ester hade fört i Indonesien, lika stillsamt avslutade hon det hemma i Sverige. Efter återkomsten bodde hon i många år i en liten lägenhet i trädgårdsmästarebostaden på Balingsholms herrgård vid sjön Trehörningen i Huddinge kommun.

Sluta med att vårda och hjälpa sina medmänniskor gjorde hon dock inte trots att hon nu var pensionär. Hon fortsatte istället att arbeta som nattsköterska på Uttrans sanatoriesjukhus i Botkyrka så länge hon orkade med detta. Hon bar då fortfarande sin gamla, svarta sjuksköterskeuniform vilket skiljde henne från den övriga vårdpersonalen.

Hon återförenades också med sin arbetskamrat och trotjänare från Java, syster Martha, som lyckats fly till Sverige. Med Esters och hennes släktingars hjälp lyckades man skaffa bostad och enklare bohag åt Martha som därefter fick uppleva flera lyckliga år i Sverige.

Först vid 90 års ålder flyttade Ester till ett ålderdomshem i Solna, inte på grund av sjukdom utan av den fysiska svaghet som kommer med hög ålder. Även den segaste av småländska enar måste så småningom ge vika. Så är livets gång.

Ester avled en vårdag i maj 1982. "Befordrad till Härligheten" är Frälsningsarméns benämning när döden inträffar. Stoffet begravdes på Norra begravningsplatsen i Stockholm och därmed var en nästintill otrolig levnadsgärning avslutad.

Jag hoppas att det finns möjligheter att uppföra ett minnesmärke, helst i form av en staty av Ester i Kvarnslätt där hon växte upp.

Jag är medveten om att en sådan kostar pengar som kanske inte finns omedelbart disponibla men med samverkan mellan olika instanser och kanske enskilda givare så kanske det finns en möjlighet hedra och bevara minnet av **Ester Pettersson.**

Javas Ängel. En Nybrokvinna av Guds nåde.